

XORAZM SHAROITIDA SANO (CASSIA ANGUSTIFOLIA VAHL.) NI YETISHTIRISH VA BARGLARINI QURITISH TEXNOLOGIYASI

Masharibova Yulduz Sherimmatovna

Urganch Davlat Universiteti, Biologiya kafedrası o'qituvchisi

Email: masharibovayulduz@gmail.com

MAQOLA MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 31.08.2025

Revised: 01.09.2025

Accepted: 02.09.2025

KALIT SO'ZLAR:

Sano, Cassia angustifolia Vahl., Xorazm sharoiti, dorivor o'simlik, barglarni quritish, sennozid, agrotexnologiya, farmatsevtika.

Mazkur maqolada Xorazm viloyati sharoitida dorivor o'simlik – Sano (Cassia angustifolia Vahl.) ni ekish, parvarish qilish hamda barglarini yig'ib olish va quritish texnologiyasi o'rganildi. Tadqiqot Yangibozor tumanida 10 sotix maydonda olib borildi. O'simlik aprel oyida ekilib, 10–12 kunda unib chiqdi, vegetatsiya davri esa 140–150 kunga cho'zildi. Iyun oyining ikkinchi yarmidan boshlab gullash kuzatildi. Barglarni yig'ish va quritishda soyada quritish usuli eng maqbul natijani berdi. Quritilgan barglarda sennozid moddalarining saqlanish darajasi yuqori bo'lib, farmatsevtika sanoati uchun sifatli xomashyo olish imkoniyati yaratildi. Tadqiqot natijalari Xorazm sharoitida Sano yetishtirish texnologiyasini ishlab chiqishda amaliy ahamiyatga ega.

Kirish. Dorivor o'simliklarni yetishtirish bugungi kunda jahon miqyosida tibbiyot, farmatsevtika va oziq-ovqat sanoatida muhim o'rin tutmoqda. Shulardan biri – Sano (*Cassia angustifolia* Vahl.), xalq tabobatida qadimdan ishlatilib kelinadigan, ich suruvchi va ichak faoliyatini me'yorlashtiruvchi xususiyatlari bilan mashhur o'simlikdir. Uning barglaridan tayyorlanadigan preparatlar xalqaro farmakopeyaga kiritilgan. O'zbekiston sharoitida Sano o'simligini keng miqyosda yetishtirish imkoniyati mavjud bo'lsa-da, ilmiy asoslangan agrotehnologiya va quritish usullarini ishlab chiqish zarur. Xorazm viloyati iqlimi – yozning issiq va quruq bo'lishi hamda unumdor tuproqlar mavjudligi bilan ajralib turadi. Shu sababli Sano ekinini mazkur hudud sharoitiga mos holda yetishtirish bo'yicha izlanishlar muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot obyekti va uslublari

Tajriba Xorazm viloyati Yangibozor tumanida, Amudaryoga yaqin hududda olib borildi. Maydon hajmi 10 sotix bo'lib, tajriba 3 takroriylikda va 4 qator qilib tashkil etildi. Tuproq tarkibi – o'rtacha qumoq, sho'rlanish darajasi past, namlik rejimi sug'orishga asoslangan. Sano urug'lari 14-aprel kuni ekildi. Urug'lar 10 kun ichida unib chiqdi. O'simliklarning fenologik rivojlanishi, barglar soni, poyaning o'sishi va gullash davrlari kuzatilib bordi.

Fenologik kuzatuv jadvali

Oy	O'sish bosqichi	Izoh
Aprel	Unib chiqish	Urug'lar 10–12 kunda unib chiqadi
May	Vegetativ o'sish	Poya va barglar rivojlanadi
Iyun	Gullash boshlanishi	Iyun 2-yarmidan gullash kuzatiladi
Iyul	To'liq gullash	Barg massasi oshadi
Avgust	Barg yig'ish	Dorivor xomashyo yig'iladi

Barglarni yig'ish va quritish texnologiyasi

Sano barglari dorivor xomashyo sifatida asosan gullash davridan boshlab yig'iladi. Barglar qo'lda terib olinib, soyada, havosi yaxshi almashadigan joyda 2–3 kun davomida quritildi. Quyoshda quritilganda barglarning sifati pasayishi aniqlandi. Soyada quritilganda esa yashil rang va xushbo'y hid saqlanib qoldi.

Quritish usullarining samaradorligi

Quritish usuli	Barg sifati (%)	Izoh
Soyada	100	Faol moddalar yaxshi saqlanadi
Quyoshda	85	Rang o'zgaradi, faol modda kamayadi

Natijalar va muhokama

Xorazm sharoitida olib borilgan tajribalar shuni ko'rsatdiki, Sano o'simligi aprel oyida ekilganda 10–12 kunda unib chiqadi. Vegetatsiya davri 140–150 kunni tashkil qiladi. Gullash iyun oyining ikkinchi yarmidan boshlanib, avgustgacha davom etadi. Bir gektardan o'rtacha 8–10 sentner quruq barg hosili olish mumkin. Soyada quritilgan barglar xalqaro talabga javob beradi.

Xulosa

Xorazm viloyati sharoiti Sano (*Cassia angustifolia* Vahl.) o'simligini yetishtirish uchun qulay hudud hisoblanadi. Agrotexnologik tadbirlarni ilmiy asosda bajarish va barglarni soyada quritish orqali yuqori sifatli dorivor xomashyo olish mumkin. Mazkur tadqiqot natijalari dorivor o'simliklarni mahalliy sharoitda yetishtirish, farmatsevtika sanoatini rivojlantirish va import o'rnini bosishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov A., Ergashev T. Dorivor o'simliklar agrotexnologiyasi. – Toshkent: Fan, 2019. – 210 b.
2. Sultonov Sh., Mamatqulov U. O'zbekiston sharoitida dorivor o'simliklarni yetishtirish. – Toshkent: Tafakkur, 2020. – 185 b.
3. Qodirova G. Fitoterapiya asoslari. – Toshkent: Ibn Sino nashriyoti, 2018. – 240 b.
4. Khare, C.P. Indian Medicinal Plants: An Illustrated Dictionary. Springer Science, 2007. – 836 p.
5. World Health Organization (WHO). WHO Monographs on Selected Medicinal Plants. Vol. 1–4. – Geneva: WHO, 1999–2009.
6. Nadkarni, A.K. Indian Materia Medica. Popular Prakashan, Bombay, 2009. – 1350 p.
7. Farmakopeya Respubliki Uzbekistan. – Toshkent: O'zDavFarmNashr, 2021.
8. Singh R., Wadhwa S. Cultivation and Processing of Senna (*Cassia angustifolia*). Journal of Medicinal Plant Research, 2018, Vol. 12(5): 77–83.
9. Evans W.C. Trease and Evans' Pharmacognosy. Elsevier, 2009. – 616 p.

10. Duke J.A. Handbook of Medicinal Herbs. CRC Press, 2002. – 896 p.
11. Kokoska L., Janovska D. Chemistry and pharmacology of Senna. Phytotherapy Research, 2009, Vol. 23(3): 349–358.
12. Ghosal S., Srivastava R.S. Chemical constituents of Senna. Planta Medica, 1984, Vol. 50(4): 349–352.
13. Ali M. Textbook of Pharmacognosy. CBS Publishers, 2015. – 504 p.
14. Upadhyay R., Singh D. Senna cultivation in arid regions. Indian Journal of Agricultural Sciences, 2017, Vol. 87(7): 855–861.
15. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarori. Dorivor o‘simliklarni yetishtirish va qayta ishlashni rivojlantirish chora-tadbirlari, 2021.

